

32. Schloss and Park Belvedere, Weimar. [online]. *Inspirock*. 2018. Available on the Internet: <https://www.inspirock.com/germany/weimar/schloss-und-park-belvedere-a89252507>
33. Schloss Belvedere. [online]. 2017. Available on the Internet: <https://www.viamichelin.co.uk/web/Tourist-Attraction/Weimar-99425-Schloss-Belvedere-a54twtpi#>
34. Secrets of the Belvedere. [online]. *Best of Baltimore*. 2003. Available on the Internet: <https://www.baltimoremagazine.com/2003/12/1/secrets-of-the-belvedere>
35. Temple N. *Renovatio urbis: Architecture, Urbanism and Ceremony in the Rome of Julius II. The Classical Tradition in Architecture*. Routledge, 2011. 352 p.
36. The Hôtel le Belvédère. [online]. 2015. Available on the Internet: <https://anglophone-direct.com/hotel-belvedere-cerbere/>
37. Webb M. Consummate Grace. *Town and Country*. 2006. Vol.160. Is. 5312. P. 167. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 03.06.2018)
38. What to see on final day of 2017 Home and Remodeling Expo. 2017 (17-03-26). URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 10.06.2018)

УДК 811.111'373.46

Ольга Алієва

*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна, +38(067) 256 23 85, olhabox@gmail.com*

Концептуальні парадигми семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва: взаємозв'язок структур і компонентів

Анотація. У пропонованому дослідженні розглянуто семантичні інваріанти англійських термінів мистецтва як системи концептуальних характеристик, яким притаманна складність структури і конотативна насиченість. Концептуальні парадигми семантичних інваріантів визначають формування структури смислів в межах лексеми. Інваріант, як лінгво-когнітивний феномен, містить у собі як експліцитні, так і імпліцитні диференційні семантичні компоненти. Ця структура складається з багатьох

семантичних рівнів, і реалізується вплив як самих семантичних компонентів, так і усієї інваріантної моделі, яка розглядається як єдиний семантичний комплекс. Концептуальна структура семантичних інваріантів термінів мистецтва впливає на їх функціонування у фаховому дискурсі, а також зумовлює процеси переходу в загальноживану лексику, тобто є джерелом транстермінологізації, що поглиблює дослідження логіки цих семантико-когнітивних змін.

Ключові слова: семантичний компонент, концепт, терміносистема, смисл, система семантичних ознак, конотація.

Abstract. Nowadays semantic studies are oriented on the investigation of deep processes, which are connected with language units development, particularly in complex and elaborated terminological systems such as art terminology. Terminological unit has been investigated in functional way (functioning of every separate sense of a word) and analytical way (revealing of semantic invariant and its structure). Semantic invariant of English art term has a complex conceptual paradigm. The invariant structure influences drastically term evolution and causes a great variety of connections between terminological and common lexis. Due to this fact, transterminological processes are possible. Conceptual paradigms determine the development of art terms semantic invariants and complex systems of inner linguistic links and interconnections between separate term clusters. During the research of art term functioning in different types of special terminological discourse it's possible to observe how the semantic invariant and its structure are realized. The semantic invariant structure is of a determinative importance in the processes of word development and new senses emergence. Conceptual analysis of the semantic invariant phenomenon makes it possible to explain not only semantic structure complexity and sense interconnection character but also to predict further development of the term semantic structure. Art terminological system ranks as a quite specific terminology among the others. Research of the functional peculiarities of semantic invariant conceptual structure allows to explain the ways the terms are used in various terminological systems. All of this has made it possible to retrace semantic invariant functioning and its role in various types of special terminological discourse, the results of the present semantic analysis can be applied for investigation different cases of semantic derivation.

Keywords: semantic component, concept, terminological system, sense, semantic features system, connotation.

Вступ. У сучасному семасіологічному термінознавстві велика увага зосереджена на аналізі знаковості мовних одиниць, ця проблема є однією із найактуальніших і предметом різнопланових досліджень та дискусій. Дослідження функціонування термінів у різноманітних термінологічних системах неможливо без аналізу процесів формування та семантичного розвитку термінів. Сучасна загальна термінологія беззаперечно визнається

самостійним полем дослідження, але так було не завжди, тільки у 40-і, 50-і роки ХХ ст. почалося системне вивчення термінологічної лексики. Сучасні лінгвістичні дослідження свідчать, що майже п'ятдесят відсотків лексичних неологізмів у мові складають терміни. В процесі дослідження будь-якого наукового тексту особливого значення набуває аналіз джерел утворення термінів, а також дослідження глибинних семантико-структурних компонентів, які дозволяють одному терміну функціонувати у різних смислах у різних терміносистемах, які часто навіть не є фахово суміжними. Вищезазначений аналіз є неможливим без дослідження зв'язків між структурою смислів та інваріантним семантичним «ядром» терміна – семантичним інваріантом. Актуальність обраної теми зумовлена прагненням сучасних семантико-когнітивних досліджень до вивчення логіки формування та реалізації когнітивних механізмів як в окремих терміносистемах, так і в загальних лінгвістичних процесах.

У сучасній лінгвістиці існують різні напрями у сфері семантичних досліджень. Точка зору, яку поділяє низка зарубіжних вчених – Ч. Морріс, А.Рей, С. Делесаль та інші, – розглядає семантику у широкому сенсі як три взаємопов'язані сфери – «синтактика – інформація про реальні та потенційні сполучення знаків, семантика (у строгому сенсі) – інформація про відношення знаків до того, що вони позначають, і прагматика – інформація про відносини між знаками і тими, хто ними користується» [7, с.289]. А. Рей та С. Делесаль вважають, що «аналіз таких значень потребує врахування соціологічних факторів: щоб визначити ці значення, необхідно мати в розпорядженні інформацію про місце відповідного денотата в системі культурних уявлень» [7, с.291].

Напрямок «філософії імені» – семантичний науковий напрям, який охоплює цілу низку історичних формацій та епох у розвитку науки та культури. Мова розглядається як шлях до пізнання сутності речей та процесів у широкому розумінні. Такими дослідженнями займалися ще в античній філософії, середньовіччі та в наш час (М.С. Трубецький, О.Ф. Лосєв, С.М. Булгаков, П.О.Флоренський, Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров та інші) [1; 6; 18]. Розуміння імені як функції було узагальнено у математичній логіці, починаючи з Г. Фреге, згодом А. Черч, Б. Рассел та інші.

Увага у сучасних семантичних дослідженнях акцентована на питаннях структури лінгвістичних об'єктів, тобто розподілу досліджуваного матеріалу. Ч.Філлмор, М. Мінський, Дж. Лакофф, М. Джонсон та інші вважають одним із найсуттєвіших типів структурного розподілу фрейм [17; 22; 20].

Е. Ф. Скороходько, визначаючи термін, який функціонує у межах певної терміносистеми, порівнює його із словами загальноживаної лексики, і зазначає, що різниця полягає не у тому, що терміну не притаманні загальномовні характеристики, а у певному (відмінному від загальноживаного слова) співвідношенні системи цих характеристик, у ступені їх виявлення, фактичної реалізації у семантичній структурі

терміноодиниці. Вчений виокремлює певні групи (типи) термінів у межах єдиної терміносистеми, і ця сукупність терміноодиниць досліджується відповідно до запропонованої ним системи оцінки довжини термінів. [8; 9]. Л. В. Туровська, досліджуючи процеси термінотворення, особливу увагу зосереджує на питаннях конотативних характеристик терміноодиниць. Дослідниця зазначає, що ці питання, як і багатозначність термінів, залишаються і дотепер дискусійними. [10].

Т. Р. Кияк зазначає, що мотивованість є зв'язуючою ланкою між формою та змістом знака та є однією з важливих характеристик знака, і терміна, зокрема [3; 4]. І. М. Кочан розглядає варіативність як таку мовну характеристику, яка є притаманною і термінологічним процесам. З огляду на різноманітність поглядів на явище варіативності у термінології, у понятті варіанта виокремлюються широке і вузьке значення (розуміння), у зв'язку з чим нового розвитку набувають дослідження співвідношень явищ синонімії та варіативності [5]. В. Л. Іващенко зауважує, що характерними вимогами до дослідження термінологічних процесів на рівні кожного формату є особлива увага до виокремлення ієрархії рівнів концептуалізації у межах окремих терміносистем, взаємодії окремих рівнів та факторів, які на них впливають [2]. На думку Д. Буріго, у процесі вивчення функціонування та ролі термінів у інформаційних текстових масивах, особливу увагу необхідно приділяти чітким критеріям, за якими визначаються усталені терміноодиниці, а також процесам взаємної кореляції як окремих термінів, так і термінологічних масивів, уникаючи «спрощеного» підходу до вивчення цих питань [13].

Структурне дослідження лінгвістичних явищ передбачає комплексний підхід.

Мета пропонованого дослідження – вивчення концептуальних структур семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва, характеру і особливостей взаємозв'язків між ними, їх впливу на специфіку функціонування як окремих термінів, так і термінологічних груп в межах терміносистеми мистецтва, а також у транстермінологічних процесах.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували терміни англійської терміносистеми мистецтва, які приймають участь у формуванні спільних концептуальних семантичних кластерів. Методологічна основа дослідження ґрунтується як на загальнонаукових, так і на конкретнонаукових методах і прийомах: методах дистрибутивного і контекстуального аналізу, аналізу лексикографічних дефініцій, методах диференційного і компонентного аналізу, синтезі методів і підходів когнітивної семантики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантичний інваріант є одночасно і складним лінгвістичним, і когнітивним явищем, у структурі якого концептуальна парадигма відіграє суттєву роль. Розглянемо взаємозв'язок концептуальних парадигм семантичних інваріантів на прикладі термінів мистецтва *empire* і *palm motif* (*motive*).

Як термін мистецтва, *empire* позначає певний художній стиль, започаткований у Франції під час імперії (чи Другої імперії) (наведемо приклад вживання цього терміна у фаховому дискурсі – «*Eugène Delacroix maintained that the life of Napoléon was the event of the century for the arts, and it is unquestionably true that the emperor's towering figure was the motivating force behind the artistic manifestations of the **Empire**. And yet there was Joséphine, with her love for the arts, her shining intelligence, her sure aesthetic instincts, her warm, personal relationships with the artists. It was she who recognized, befriended, introduced, encouraged, and patronized... this last great French historical style*» [15, с. 4].) Семантичний інваріант терміна *empire* є не тільки певною структурою семантичних компонентів, частина з яких – експліцитні, і безпосередньо пов'язані з лінгвістичною формою і семантикою кореневої морфеми, інші семантичні компоненти є імпліцитними. До означеної системи належать і семантичні компоненти з високою конотативною насиченістю. Передусім, дослідження формування терміна у діахронному аспекті виявляє наступні семантичні етапи: слово *empire* прийшло у середньовічну англійську мову через старофранцузьку (*empire*), яке, в свою чергу, було запозичене із латини (*imperium*). Англійське слово *empire* походить від латинського дієслова *impere*. Це дієслово, складене із префікса *in-* (*im-*) (що означає «у зв'язку з») і *perere* («робити готовим»), і в результаті спочатку означало «робити приготування, підготовку до...». Потім відбувся метафоричний зсув значення до «віддавати команди, накази для ...», і слово використовувалось спочатку у сенсі «командування армією, командування, управління», а потім в результаті генералізації значення і ще одного метафоричного зсуву почало означати ще і «влада». Дискретно виявлені основні системи диференційних семантичних ознак, які входять до складу ядра інваріанта, можливо сформулювати, як – «двосторонність зв'язків (наявність суб'єкту та об'єкту дії)» – «верховенство суб'єкта дії» (командуючий, пізніше – імператор і т.д.) та «підлегливість об'єкта» (армія, держава і т.д.) – ознака «керівництва, влади над чимось». Структурі семантичного інваріанта також притаманна низка конотативних семантичних ознак, що функційно переходять до семантичних характеристик терміна мистецтва – у різних напрямках мистецтва (у живописі – «*Among the most intriguing artists of the **Empire** period was the Milanese Andréa Appiani... Appiani's Neoclassical frescoes based on the Psyche theme were widely known.*» [15, с. 21]., архітектурі, скульптурі – «*The opulence of the **Empire** is manifested in this noble figure of Peace, made from silver... (silver statue with gold chasing).*» [15, с. 47], у дизайні – «*... the **Empire** sought pure abstract beauty, ignoring comfort completely... Frantic caryatids, ... supported tables and the arms of armchairs... Bronze decorations were in flat gilt. Classic Wedgwood plaques in white bisquit on a blue ground were the rage.*» [11], у музиці – «*...the composer Etienne Nicolas Méhul, whose «Le Chant du départ» (Departure Song) became the most famous military hymn of the **Empire**.*» [15, с. 10]).

Дослідження семантики термінів мистецтва, їх комплексів і концептуальних груп уможливорює дійти висновку, що семантичні інваріанти цих термінів мають складні концептуальні парадигми, які, у свою чергу, є системою семантичних компонентів.

Одночасно виявляємо, що семантичні ознаки, які імпліцитно входять до складу інваріанта одного терміна, можуть мати, у свою чергу, складну і розгалужену, конотативно насичену систему концептуальних характеристик. До того ж, ці концептуальні системи мають, у свою чергу, і своє самостійне термінологічне позначення, яке супроводжується відповідним морфологічним оформленням, тобто вони є певними самостійними терміноодинацями. Окрім того, обидва ці терміни, які мають різні морфологічні характеристики, виявляють певні семантично тотожні ознаки, які, до того ж, належать до розряду домінуючих у складі інваріантів обох терміноодинаць. Так, одним із імпліцитних семантичних компонентів терміна *empire* є «наявність певного комплексу характерних художніх мотивів, притаманних цьому стилю» – і підкомпонентом його є «надзвичайно часте використання художньої форми «*palm motif*»».

Семантичний компонент «*palm motif*», у свою чергу, є і самостійним терміном, який функціонує у живописі, архітектурі, скульптурі, у різних видах художнього дизайну – від дизайну інтер'єрів до виробництва художніх меблів, порцеляни. Дослідження семантичного інваріанта цього терміна виявляє його складну концептуальну насиченість, до того ж, одним із домінуючих семантичних компонентів інваріанта (і одним із компонентів-символів цієї інваріантної структури) є компонент «*безпосередній атрибут (уособлення) влади*». Цьому компоненту також притаманна і складна конотативна система, яка реалізується у різних видах фахового дискурсу – наприклад, «*On August 26, 1660 all Paris lined the route of Louis XIV's entrance into the city with his new bride, Maria Teresa of Spain... Seven triumphal arches directed the procession to its destination at the Louvre palace. ...The last arch (of naturalesque palm trees supporting a rocky mount) was designed by the painter Charles Le Brun (1619 – 1690), whose symbolic representations of the king based on the glory of the Roman Empire and ancient mythology would define style for the next 30 years.*» (підкреслене уточнення наше. – Авт.) [19, с. 3], конотативні семантичні ознаки «пронизують» дискурс, додаючи необхідні характеристики до його концептуальної єдності – проілюструємо це на іншому прикладі – «*Another event in the marriage celebrations: the parade ball given by the King on 24 February 1745 in the same space in which the opera-ballet had been performed the night before. Mirrors now cover the walls, surrounded by palm fronds ...*» [19, с. 17].

Аналітичні висновки щодо вищезазначених семантичних процесів і явищ підтверджуються, на наш погляд, і тим, що полісемічний іменник *palm* має не тільки у складі свого інваріанта, але і безпосередньо у структурі лексеми смисли – «*merit or victory*» («заслуга (гідність) чи перемога») (наприклад, «*A man of such a feeble temper should So get the start of the majestic*

world And bear the palm alone.» [24, verse 130]) і смисл «a leaf or branch of any of these trees, a symbol of victory, success, etc» («лист чи гілка будь-якого з цих дерев, символ перемоги, успіху і т. ін.») (наведемо приклад функціонування даного смислу у фаховому художньому дискурсі – «... *Thus Eurypus of Sicyon... painted a picture of a victor ... holding a palm branch.*» [25, с. 265]), і також смисл, який виявляє безпосередній зв'язок із вищезазначеним інваріантним комплексом – це смисл «an emblem or insignia representing a leaf or branch worn on certain military decorations» («емблема чи орден (знак розрізнення) у вигляді пальмового листа чи гілки, які носяться як певне військове оздоблення») [14; 21; 23].

Доходимо висновку, що у взаємозв'язку семантичних інваріантів досліджуваних термінів значну роль відіграє наявність спільного семантичного компонента «*влада, атрибут (уособлення) влади*» (який має і розгалужену концептуальну структуру). До того ж, цей компонент є одним із домінуючих у семантичній структурі інваріантів обох термінів, але є імпліцитним, морфематично не вираженим, що дозволяє акцентувати особливу увагу у дослідженні на багатьох різноаспектних рівнях у семантичній структурі інваріанта. Отже, семантичні інваріанти термінів мистецтва, значною мірою і завдяки складній художній образності цієї терміносистеми і позначуваних нею явищ, виявляють і складність концептуальних парадигм у своїй структурі.

Досліджені зв'язки концептуальних парадигм семантичних інваріантів термінів мистецтва *empire* і *palm motif* безпосередньо впливають і на функціонування обох термінів у фаховому дискурсі. Як приклад, наведемо декілька фрагментів: «... *Percier and Fontaine are the creators of the official Empire style... The style of furniture which they conceived, with its broad austere surfaces defined by straight lines and sharp edges and on which they displayed golden Greek palm leaves and wreaths of laurel ... , or figures of victory with outspread wings and flowing robes, was admirably suited to Imperial France*» [16], реалізація семантичних інваріантів обох термінів у художньому дискурсі «*Design of the Consular and Empire periods was characterised by... symbols of war and victory, imperial emblems, such as the golden eagle, classical palm leaves and laurel wreaths.*» [12].

Висновки з дослідження. Дослідження структури семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва та її впливу на розвиток структури смислів у межах лексеми і функціонування термінів у різних видах дискурсу дає змогу поглибити уявлення про потенціал семантичного інваріанта і дійти висновків, що його структурована ієрархічна побудова має визначальний вплив на термінологічний розвиток та зумовлює багатогранність зв'язків як між смислами полісемічного терміна, так і між термінами в межах єдиної концептуальної парадигми.

Семантичні інваріанти термінів мистецтва виявляють особливу концептуальну структуру, якій притаманна образна складність і

розгалуженість, а також специфіка конотативної насиченості семантичних ознак. Такі явища зумовлюють, у свою чергу, і характерні особливості взаємозв'язків між семантичними інваріантами окремих термінів, які, на наступному концептуальному рівні, входять до складу певних термінологічних груп і нових концептів, як у межах терміносистеми мистецтва, так і між різними терміносистемами. Завдяки реалізації феномена семантичного інваріанта формується структура смислів полісемічного терміна, що є джерелом процесів транстермінологізації і детермінологізації. Особливості функціонування термінів мистецтва як у різних видах фахового дискурсу, так і в художніх, публіцистичних та інших видах текстів зумовлені концептуальною парадигмою інваріантів та характером взаємозв'язків між ними. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні концептуальних структур семантичних інваріантів термінів різних термінологічних кластерів в межах терміносистеми мистецтва, та особливостей їх зв'язків з іншими терміносистемами. Залучення аналізу когнітивних, ментальних процесів дозволить глибше дослідити зазначені семантичні явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков С.Н. *Философия имени*. Париж, 1953. 279 с.
2. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2013. Вип 1. С. 51–58.
3. Кияк Т. Р. Проблема лінгвістичного упорядкування термінології. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2005. Вип. VI. С. 13 – 17.
4. Кияк Т. Р. Семіотичні реляції між внутрішньою формою та значенням лексичних одиниць. *Ми не лукавили з тобою*. Чернівці, 2014. С. 240 – 249.
5. Кочан І. М. Словотвірні норми і термінологія. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 202 – 210.
6. Лосев А. Ф. *Сочинения*: в 9 т. Т.1. Мысль, 1993. 959 с.
7. Рей А., Делесаль С. Проблемы и антиномии лексикографии. *Новое в зарубежной лингвистике*, 1983. Вип. 14. С. 278-292.
8. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). Київ, 2006. 99 с.
9. Скороходько Е. Ф. Терміни, що виражають нові знання у структурі англійських наукових текстів. *Вісник Харківського нац. ун-ту. Іноземна філологія*. 2000. Вип. 147. С. 235–240.
10. Туровська Л. В. Термінологічна стандартизація: етапи, труднощі, значення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Серія 9: Актуальні проблеми сучасного мовознавства*. Київ, 2008. Вип. 3. С. 34 – 37.
11. Aronson J. French Furniture from the Renaissance to the Empire Style. Redditch, 2016. 70 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=>

- [2KkSDQAAQBAJ&pg=PT4&lpg=PT4&dq=empire+style+art&source](#) (дата звернення: 10.05.2018)
12. Art & Design. Consular & Empire Style. 2012. URL: <https://www.ngv.vic.gov.au/napoleon/art-and-design/consular-and-empire-style.html> (дата звернення: 15.05.2018)
  13. Bourigault D. Natural Language Processing. Amsterdam, 2001. 385 p.
  14. Collins English Dictionary. New York, 2006. URL: https://www.abbyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 10.05.2018).
  15. DeLorme E. P. Joséphine and the Arts of the Empire. Los Angeles, 2005. 216 p.
  16. Empire style. 2017. URL: <http://www.artquid.com/page/17/the-empire-style.html> (дата звернення: 10.05.2018)
  17. Fillmore C.J. Frame semantics. *Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL-1981*. 1982. P.111 – 137.
  18. Florensky P. Beyond Vision: Essays on the Perception of Art. London, 2002. 320 p.
  19. Jacobs R., Schwartz S. Royal Spectacle: Ceremonial and Festivities at the Court of France. 2014. URL: <https://www.thefrenchmag.com/attachment/519564/> (дата звернення: 17.05.2018)
  20. Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by. London, 2003. 256 p.
  21. Macmillan Dictionary. London, 2010. URL: <http://www.macmillandictionary.com>. (дата звернення 07.05.2018).
  22. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *Psychology of Computer Vision*. New York, 1975. P. 211 – 277.
  23. Oxford Dictionary of English. Oxford, 2010. URL: https://www.abbyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 09.05.2018).
  24. Shakespeare W. Julius Caesar. URL: http://nfs.sparknotes.com/juliuscaesar/page_18.html (дата звернення: 17.05.2018)
  25. Tarbell F. B. The Palm of Victory. *Classical Philology*. 1908. Vol. 3. No. 3. P. 264-272.